

Ryssland – från kris till katastrof

När Sovjetunionen föll samman lovade de ryska myndigheterna att landet snabbt skulle moderniseras och integreras i den ”civiliserade världen”. Regeringarna i de tidigare sovjetrepublikerna lovade detsamma; så snart ryssarna bara packat sig därifrån skulle alla hinder för välstånd och framgång vara undanröjda. En levnadsstandard à la väst låg inom vara inom räckhåll. Då inleddes ”reform”-politiken.

Boris Kagarlitskij, rysk socialist och författare, summerar utvecklingen i öst efter stalinismens fall.

Den strategi som rådgivarna i Väst och de ryska ledarna stakat ut grundade sig på tre mycket enkla principer: prisliberalisering, så få statliga ingripanden som möjligt (liksom avskaffande av såväl den centrala planeringen som välfärdsstatens institutioner) och fullständig privatisering av ekonomin.

Även om frisläppandet av priserna var det första och svåraste steget var det privatiseringarna som stod i centrum för reformerna. Privatiseringar i Ryssland har mycket litet gemensamt med dem i Frankrike och Storbritannien, eftersom det saknas en inhemska borgarklass som kan köpa de tillgångar som säljs ut och det inte heller är möjligt att sälja egendom till marknadspriser. Företagen förutsattes tas över av ”intressegrupper och individer”. De genomförda privatiseringarna var lika extrema som tidigare nationaliseringar. Syftet var inte bara att sälja ut statens tillgångar utan också att avskaffa statsägda företag som sådana – även inom de sektorer som i de flesta kapitalistiska länder fortfarande är i offentlig regi. För att något begränsa omfattningen utfärdade regeringen speciella lagar som slog fast att luft och vatten inte kunde privatiseras.

Reformanhängarna hade helt rätt i uppfattningen att privatiseringarna var den viktigaste frågan i deras program. Samtidigt som den ryska ekonomin övertagit många problem från sovjettiden – prisliberaliseringen förvärrade bara situationen – var det privatiseringsprogrammet som gjorde att krisen gick över till den värsta ekonomiska katastrofen i fredstid i världshistorien.

Socialt har två år av reformer lett till att Ryssland drivits årtionden tillbaka i utvecklingen och att nästan alla landvinningar som skett efter Stalin har rivits upp. Den katastrofala produktionsminskningen och sänkningen av levnadsstandarden har gjort att Ryssland drabbats av ett mycket större bakslag än under de fyra åren av förödande krig mot Nazityskland.

På ett år raderade inflationen ut de besparingar som folket gjort under en hel livstid. Vintern 1993 saknades ofta pengar för att värma upp bostadshusen. Stora fabriker stoppade produktionen. Lokalt producerade varor försvann från affärerna. De flesta ryska medborgare saknade pengar att köpa mer än mat och kläder. Ändå förvandlades städernas gator till en ändlös loppmarknad där allting kunde köpas. Människor skaffade sig inkomster genom att sälja varor som de en gång köpt och genom att sälja privata ägodelar i hopp om att på något sätt hålla sig flytande.

Rysslands befolkning har minskat med omkring två miljoner människor som följd av en dramatisk minskning av antalet födselar och allt fler dödsfall. Sjukdomar som en gång betraktades som utrotade har åter brutit ut – difteri och, i vissa regioner, kolera. För varje dag

åker allt färre bussar på gatorna. Där det en gång gick att ringa står det tomma telefonkiosker utan telefoner. De flesta löner har en köpkraft som motsvarar 1950-talets.

Utöver förödelsen under andra världskriget har ryssarna inte fått uppleva en sådan chock sedan Stalins ”återuppbyggnad” på 1930-talet – och då utvecklades och växte ekonomin ändå, trots de enorma upppoffringarna. I dag är situationen den omvända: halva industriproduktionen har gått förlorad – dessutom har den ryska industrins tekniska nivå minskat drastiskt. Går det tala om en modernisering under sådana förhållanden?

Kapitalismen har vanligtvis vuxit fram samtidigt som de förkapitalistiska strukturerna försvagats eller brutits ner och det var på dessas bekostnad som den primitiva kapitalackumuleringen skedde. En rövande, ”otämjd” kapitalism var en del av en naturlig utveckling, ett normalt beteende för en ung borgarklass. Och trots ett högt pris, skedde i Europa och Nordamerika mellan 1500- och 1800-talet en progressiv utveckling som knappast går att ifrågasätta. De föråldrade produktionsformerna bröt samman och lämnade plats för en modern industri.

De kapitalistiska reformerna i Ryssland och andra länder i det tidigare kommunistiska blocket är unika på så vis att för första gången befinner sig de strukturer som bryts ner på en mycket högre teknisk nivå än de som ersätter dem. I Ryssland och Östeuropa befinner sig den kapitalistiska utvecklingen bara i sitt första stadium och mäktar inte med några seriösa investeringsprojekt. Det går heller inte att påskynda de kapitalistiska entreprenörernas mognad, eftersom komplexa processer som rör miljontals människor och som även innefattar en kulturell omdaning och införande av nya sociala förhållanden inte mekaniskt kan genomföras ovanifrån.

Trots alla svagheter är den allmänna uppfattningen att den statliga sektorn i de ”kommunistiska samhällena” var mycket högt teknisk utvecklad och att den åtminstone inom vissa områden framgångsrikt kunde tävla med västvärlden. Denna moderna produktionskapacitet bryts i dag ner för att skapa gynnsamma villkor för framväxten av privata torgstånd och kommersiella banker, vilka hittills knappast har utvecklats över den nivå som gällde för företagandet i 1500-talets Europa. Om den ”kommunistiska” statliga sektorn frambringade anställda arbetare med moderna vanor och kunskaper, skapar den unga kapitalismen barbariska företagare vars intellektuella, kulturella, etiska och professionella nivå ligger en hel epok bakom de människors, som den försöker exploatera. Med kapitalismen kommer oundvikligen en social, kulturell och teknisk tillbakagång.

De ytliga tecken på modernisering som följer i spåren på de ”nya kommersiella strukturerna” förändrar inte situationen nämnvärt. Kontoren fylls med datorer och faxmaskiner, företagen bär fashionabla slipsar och bärbara telefoner, men det representerar inte mer än den efterapning av den ”europeiska lyxen” som sågs bland de barbariska rövarhövdingarnas anhang från det romerska rikets fall till den tidiga kolonialtiden.

Privatiseringarna, som företrädare för Internationella valutafonden och de ryska myndigheterna saluförde som ett mirakulöst universalmedel mot alla problem, har visat sig leda till ett fullständigt ekonomiskt sammanbrott. De har inte bara misslyckats att skapa en marknad där det råder konkurrens; de har också fött ett system där rigida och okontrollerade monopol exploaterar konsumenterna och i hög grad kontrollerar regeringarna. Med företagandet kom förfallet.

Inom den privatiserade sektorn har arbetsproduktiviteten och konkurrenskraften minskat, förlusterna ökat och utländska marknader gått förlorade. Det ekonomiska bistånd som skulle ”stimulera privatiseringarna” är en av de främsta orsakerna till det enorma budgetunderskottet, vilket i sin tur har bidragit till en galopperande inflation. Den ”nya privata sektorn”

har fått stora bidrag och krediter från regeringen, samtidigt som ekonomin fallit ner i ett "investeringsvakuum" och det nästan inte sker några privata kapitalinvesteringar. Utan offentliga investeringar och med skriande brist på privata investeringar, producerar de privatiserade och offentligägda företagen allt mindre.

Samtidigt som de privata företagen fått rikliga bidrag och billiga krediter, tvingas de statsägda fabrikerna, som förblir de enda ekonomiskt effektiva, att minska produktionen. De har medvetet strypts av regering och myndigheter, som öppet säger att det som inte kan privatiseras måste bort.

En motsvarande bild kan ses i de flesta östeuropeiska länder, trots att privatiseringarna följt olika modeller och varierat i omfattning. I januari 1993 var den polska statliga sektorn, som inte längre dominerade ekonomin, i praktiken statens enda beskattningsbara källa. I Ungern och östra Tyskland har företagsprivatiseringarna lett till omfattande nedläggningar och produktionen har flyttats till andra länder. Inte heller de västerländska journalister som bevakat Östeuropa i jakt på framgångsrika privatiseringsexempel har haft särskilt mycket att rapportera hem om.

De tidigare "kommunistiska" länderna har alla ökat den utländska skuldsättningen, men ingenstans har det lett till en så tydlig och öppen diktatur från Internationella valutafondens sida som i Ryssland. Den ryska federationens utrikeshandel uppvisar alla tecken på kolonial underordning. Landet exporterar allt färre industriprodukter och alltmer råvaror. Samtidigt importeras konsumtionsvaror av låg kvalitet, föråldrad och därmed billig teknologi, lyxvaror och radioaktivt avfall.

De baltiska staterna försöker spela rollen som förmedlande länk mellan öst och väst, en kolonial handelsstation i gränsområdet mot den barbariska världen. Under 1992 och 1993 förvandlades de baltiska staterna till storleverantörer av icke järnhaltiga metaller till världsmarknaden, trots att ingen av dessa metaller produceras där. Råvarorna importeras legalt eller illegalt från Ryssland, Ukraina eller Vitryssland och säljs sedan vidare till väst. I en sådan ekonomi är det viktigare med en bra valutakurs än en inhemsk produktion. Det är därför inte av misstag som de estniska och lettiska myndigheterna inte velat ge fullständiga medborgerliga rättigheter till de "barbariska" ryska medborgarna i dessa länder. Vad vi ser är faktiskt ett pånyttfödande av ett apartheidsystem i Europa – samtidigt som det håller på att brytas ner i Sydafrika.

Att förvägra ryssarna medborgarskap har två syfte Majoriteten av arbetarklassen och fackföreningsmedlemmarna fråntas på så sätt möjligheten att delta i val (industrin i dessa länder byggdes i huvudsak upp av ryssar från de "gamla" republikerna i Sovjetunionen). Samtidigt stärker den nationella borgarklassen i Baltikum sitt monopol över den nykoloniala handeln.

Det är också anmärkningsvärt att Polen och Ungern trots en mycket kraftig produktionsminskning ändå lyckas exportera industri- och jordbruksprodukter samtidigt som Ryssland förvandlas till en råvarubod. Den beroende kapitalismen i Ryssland utvecklas i enlighet med ett afrikanskt scenario, medan östra Europas mer liknar Latinamerikas. De politiska systemen i Östeuropa är därför i allmänhet mer stabila och demokratiska än i de republiker som vuxit fram ur det forna Sovjetunionen.

Samtidigt kan vi runt om i Östeuropa se framväxt av något som skulle kunna kallas för en "kuwaitisering". Det transnationella kapitalet, som varken kan eller vill införliva hela den expanderande östekonomin, försöker etablera vissa starka fästen i öst och höja vissa områden till den "civiliserade världens" nivå. Detta sammanfaller också med de lokala eliternas ambitioner.

Även om de stora länderna är dömda att bli en periferi till väst, kan kanske vissa områden resa sig till en semiperifer nivå som kan ingå i västvärldens "rikemanssamhälle". De måste i sin tur avgränsa sig från sina inte lika lyckligt lottade grannar genom statsgränser, tullavgifter och egna valutor. Samtidigt måste de motverka alla försök att omfördela pengar till mindre utvecklade regioner.

Det är detta, och inte ett mytiskt "nationalistiskt utbrott", som är orsaken till de östeuropeiska federationernas sönderfall. Sovjetunionens sönderfall gjorde att de baltiska staterna "kuwaitiserades". I Jugoslavien var det Slovenien som "kuwaitiserades", och efter Tjeckoslovakiens upplösning var det den tjeckiska republiken som lyckades separera sig från det utarmade Slovakien. Rysslands troliga sönderfall kan leda till att resursrika regioner, som Jakutien, kan bli nya Kuwait.

Sönderfallet har självfallet sin egen dynamik. Den lokala elitens förhoppningar om ett oberoende går inte alltid i lås. Kroatien och Ukraina är tydliga exempel på detta. I Kroatien ledde federationens sönderfall till att kriget förlängdes, vilket i sig undergrävde ekonomin samtidigt som det rikare Slovenien kunde skörda frukterna av sitt oberoende. I Ukraina ledde industrins snabba sammanbrott efter Sovjets sönderfall till en så uppenbar och påtaglig ekonomisk krasch att alla förhoppningar om tyska investeringar gick om intet.

I Ukraina, Ryssland, Rumänien och andra länder har det afrikanska scenariot lett till förändringar inom statsstrukturen. Där staten tidigare av egen kraft förmådde genomföra en byråkratisk modernisering blir den nu alltmer parasitär: Kaos och oförutsägbarhet är vad som tydligast karaktäriserar den i dag. Situationen är ny, även jämfört med den månghundraåriga traditionen av byråkratiskt godtycke och ineffektivitet.

Byråkratiseringen i det nya Ryssland har nått höjder den aldrig var i närheten av ens under sovjettiden. I Moskva, där alla centrala myndigheter och administrationen hamnade efter Sovjets sönderfall, råder det brist på lämpliga byggnader. Korruption hör till vardagen och kriminaliteten är på väg mot katastrofala höjder. Detta är inte förvånande i ett land där en backanal-liknande plundring av statens egendom och en upplösning av konstitutionen har lett till att all respekt för lagen har undergrävts.

De nya ägarna kommer främst från maffian, den gamla parti- och statsbyråkratin och några framgångsrika ryska yuppies. Oavsett ursprung har de några saker gemensamt: De saknar rötter, de saknar all respekt för allt vad regler och lagar heter och de saknar fullständigt moral. I den ryska kapitalismen finns inget jämförbart med den "protestantiska själen" under den tidiga kapitalismen i väst eller Japans och Koreas "konfusionska etik".

Det är inte förvånande att de människor som tog makten genom att bryta mot alla regler inte skyr några medel för att få behålla den. Det är därför de så envist klamrar sig fast vid den politiska makten och omöjliggör alla under en demokrati normala förändringar. Det är också den främsta orsaken till varför Jeltsin slogs så skoningslöst för sin konstitution, som inte bara samlar hittills aldrig skådade maktmedel i presidentens hand utan som även i praktiken omöjliggör alla försök till politiska reformer och demokratisering av staten.

Det är heller inte ointressant att dissidenterna på sovjettiden krävde att bestämmelserna i konstitutionen skulle följas i praktiken, medan akademiledamoten Andrej Sacharov slogs för att de folkdeputerandes kongress skulle få utöva sin fulla makt.

När principen om demokratiska val väl förtrampats framstod tvångsväldet som det enda återstående argumentet. Jeltsins konstitution var skraddarsydd för att förhindra fredliga förändringar och för att garantera *status quo*. Ändå vet alla mycket väl att inga konstitutionella åtgärder kan rädda de människor som redan har förlorat folkets stöd.

I stället för den utlovade framväxten av en ”medel- klass” som skulle stå för utveckling och rikedom, har vi fått en katastrofal polarisering av samhället. Jämfört med den växande fattigdomen utgör den lyx som en liten minoritet, som blivit rik genom privat spekulation och mineralexport, uppnått en upprörande anblick. I Moskva såldes det 1993 fler av de dyraste och mest prestigefyllda bilmärkena från väst än i hela Västeuropa. De nyrika föredrar att förvara sitt kapital utomlands eftersom de är övertygade om att det inte är säkert i Ryssland. Pressuppgifter hävdar att runt 20 miljarder dollar lämnar landet varje år den ”legala vägen”. Men detta är bara toppen på isberget.

Merparten av de tillgångar som lämnar landet gör det illegalt, samtidigt som det ekonomiska stödet från väst ofta hamnar i utländska firmors räkenskaper eller hos enskilda individer utan att någonsin nå Ryssland. Man kan prata hur mycket som helst om de misstag som begås när det gäller det ekonomiska stödet, om att det hamnar i fel händer eller skickas fel vägar, men det förändrar inte det faktum att det pågående reformprojektet är ett fullständigt misslyckande. Det är inte bara enskilda korrupta tjänstemän eller företagare som har smittats av korruptionen, utan hela det nya politiska systemet i Ryssland – inklusive hela den styrande eliten.

Ryssarna är välkända för sitt tålmod och sin undergivenhet. Men det är en sak att uppoffra sig för att stärka landets ekonomi och en helt annan att göra det för att öka välståndet hos dem som äger en BMW. Det är inte förvånande att de allra flesta betraktar den nuvarande regimen med ett ohöjlt hat. Bland vanligt folk jämförs begrepp som ”ekonomiska reformer” och ”marknadsekonomi” med obscena uttryck.

Om det kalla krigets era gav befolkningen i Sovjet en varaktig sympati och ett entusiastiskt intresse för allt västerländskt, så har tre år av stöd från väst till de ryska ekonomiska reformerna lett till västfientliga och antiamerikanska stämningar på många håll i samhället, speciellt bland de mindre väl beställda inom den intellektuella eliten. Besvikelsen på väst beror inte bara på en fientlig inställning gentemot en mot västvänlig regering, utan är också en slags psykologisk kompensation.

Längtan efter en väststandard spelade en avgörande roll för att säkerställa nyliberalismens triumf i öst. Under de ”kommunistiska” samhällenas sista tid var de sociala banden mellan människor mycket svaga, men medborgarna hade en betydande frihet över vardagslivet och konsumtionen. Därför kom konsumtionen att spela rollen som en viktig enande faktor. Sovjets relativa framgång i jämförelse med väst skapade många illusioner, speciellt inom mellanskikten.

Den modernisering som nyliberalerna utlovade uppfattades av de flesta medborgarna som en modernisering av konsumtionen. Samma sak hände som i den välkända berättelsen om mannen som drömmer om att få 100 000 dollar; drömmen går i uppfyllelse – men till priset av att hans älskade son dör. Den västerländska konsumtionsmodellen segrade till slut, åtminstone i de stora städerna. Men för det stora flertalet skedde det till priset av att till och med det gamla levnadssättet i Sovjet blivit en ouppnåelig dröm.

Befolkningens vrede över myndigheter och de nyrika är inte den enda orsaken till samhällets instabilitet. Hur paradoxalt det än kan verka så är den nya eliten i sig själv en av orsakerna till detta. De ledande kretsarna i Ryssland och i de flesta ”nya utvecklingsländer” (detta är, trots bristerna, det bästa sättet att beskriva den post-”kommunistiska” världen på) har alltmer öppet delats i två grupper: Å ena sidan ser vi framväxten av en byråkratisk borgarklass, med bara svaga band till väst och utan någon utvecklad entreprenöranda men som eftersträvar ett visst mått av stabilitet. De konservativa och traditionalistiska. Men det är inte samma konservatism som på sovjettiden, då de konservativa stödde det stalinistiska systemet. Dagens konservativa

är det i en västlig mening: de eftersträvar en samhällsordning som kan garantera dem kontrollen över egendomen.

På kollisionskurs mot dem finns en grupp bankmän och spekulanter som lagt beslag på och likt parasiter "äter sig genom" landets resurser. För dem är fabriker inget annat än en hög metallskrot som kan säljas utomlands för en nätt vinst. För dessa entreprenörer värderas fast egendom högre än infrastruktur, priset på dollar är viktigare än produktionsindex och oljeexport är mycket mer vinstgivande än raffinering. Det är en kompradorbourgeoisie med en traskriminell psykologi. Eftersom väst officiellt upphöjts till normgivare och upphov till allt välstånd, slipper de inte bara undan alla samvetskval när de medverkar till att det egna landet förslavas och exploateras av utlänningar – de gör det till och med med en viss stolthet.

De båda grupperna förenas av korrruptionen och sin strävan att genom statsmakten tillförsäkra sig kontrollen över sina tillgångar. Men de delas av sina helt olika uppfattningar om hur tillgångarna ska användas.

Alla reformer i öst har baserats på en eller flera kompromisser mellan de två grupperna. Men det var bara i Ryssland som traskompradorgruppen lyckades vinna en fullständig seger efter Sovjetunionens fall. Detta lade grunden för det "afrikanska scenario" som följde. Under tiden utvecklades reformerna enligt "cykelprincipen": Den som inte fortsätter framåt ramplar. För de nyrika innebar en stabilisering undergång, eftersom de tras-kapitalistiska strukturerna inte räckte till för att de på egen hand skulle kunna leva vidare utan att ständigt tillskansas sig alltmer av de tillgångar som kom utifrån.

Den byråkratiska kapitalism som försvaras av moderata delar av regeringen och den "konstruktiva oppositionen" kunde inte lösa landets problem, men den krävde åtminstone en viss näringstillförsel i form av en relativt stabil produktion. Det är därför "reformanhängarna" fört en sådan oförsonlig kamp mot den egna oppositionen. Det ledde först till en konflikt med parlamentet som slutade i det två dagar långa inbördeskriget i oktober 1993. När sedan befolkningen klart sa nej till den nyliberala kursen i valen 12 december fortsatte konflikten inom regeringen.

Händelserna 3 och 4 oktober och valresultatet var bara en första varning. Opinionssiffror visade att många av de människor som stödde reformerna i december 1993 hade ändrat uppfattning på våren 1994. Det var inte bara läkare och lärare som inte kunde leva på sina usla löner (50-70 US-dollar i månaden) som gick ut i strejk då, utan även gruvarbetare och arbetare inom olje- och gasindustrin som fram till dess utgjort ett privilegierat skikt. Det ryska folkets tålamod har varit anmärkningsvärt, men det börjar ta slut.

Det mest utmärkande i nyliberalismens världsomspännande triumf mellan 1989 och 1993 var att den lyckades samordna den sociala och ekonomiska utvecklingen i världen. På så sätt är händelser i dagens Moskva, New York och Mexico City mycket mer sammanflätade än någonsin sedan 1980-talets slut. Internationella kommunikationssystem har lett till att Ryssland blivit en del av det globala informationssystemet och integrerat det efterblivna barbariska ryska affärlivet i världskapitalismen. Frågan är bara om världssystemet blivit starkare eller svagare av detta.

Kombinationen av extrem efterblivenhet parat med yttre tecken på modernisering och beroendet av en ny "storebror" leder till en paradoxal situation där det är lättare för Moskvahor att ringa till en liten stad i norra Texas än till St. Petersburg. Ändå blir de västföretag som tränger sig in i den tidigare kommunistiska världen gisslan för de rådande omständigheterna och kulturen. De konfronteras inte bara med den ökande tekniska och organisatoriska underutvecklingen utan utsätts själva för "barbariseringen".

Amerikanska affärsmän i Moskva klagar ständigt över att det har blivit svårare att göra affärer efter Sovjetunions fall. Men väst kan inte göra så mycket åt det eftersom det saknas pengar och intresserade investerare för en storskalig modernisering av infrastrukturen. En modernisering kan bara genomföras av "en inhemsk" statsmakt, som omvärlden och den egna borgarklassen med alla medel skulle försöka försvaga. Utländskt kapital för att de fruktar konkurrens och det nationella kapitalet för att det självt ännu inte kan bygga upp sitt eget statssystem (en uppgift i samhällsutvecklingen som i de allra flesta fall fick sin lösning under 1500-talet).

I takt med att motsättningarna mellan de två grupperna inom det härskande "blocket" har ökat, har de alltmer isolerats i samhället. Det var deras gemensamma "block" som möjliggjorde den efterföljande nyliberala politiken. Och det är brytningen mellan dem som vittnar om hela projektets nära förestående kollaps.

Oavsett den framtida utvecklingen, var det redan på våren 1994 möjligt att konstatera att en kapitalistisk modernisering ännu en gång misslyckats i Ryssland. Nyliberalernas offensiv möjliggjordes tack vare en ovanlig kombination av omständigheter: Byråkratins kris och sönderfall; konsumtionsförväntningarna hos de allra flesta sovjetmedborgare; samt det sovjetiska folkets vana att följa de statliga myndigheterna, oavsett vart de kan tänkas leda dem. Men reformerna har bidragit till att de flesta av dessa faktorer har försvunnit.

Den fientliga inställningen till kommunistisk och socialistisk ideologi håller på att försvinna i takt med att människor börjar leva i nuet i stället för i det förgångna.

Detta är orsaken till att postkommunistiska partier på många håll återuppblomstrar och till att den nya vänstern växer, speciellt i länder som följer det latinamerikanska mönstret. Samtidigt har kampen inom det styrande maktblocket skapat nya gjort det omöjligt att "bygga vidare" på reformerna såsom det var tänkt från början.

De nyliberala ideologerna hade förväntat sig att de ryska motståndarna skulle hitta sin sociala bas bland grupper som pensionärer, utbildade arbetare och lågutbildade – dvs de som inte var särskilt framgångsrika på marknaden. Men det var faktiskt just de som till stora delar stödde reformerna. Orsaken låg i de ökade konsumtionsförväntningarna, vilket är kännetecknande för dessa grupper samt deras traditionella undergivenhet inför myndigheterna. De var inte heller särskilt beroende av produktiva investeringar för sitt välbefinnande. Produktionens sammanbrott hindrade inte dem från att hitta nya sätt att överleva genom småhandel, den informella sektorn, brottslighet och mindre bidrag från de lokala myndigheterna. När det statliga sociala skydds nätet inte räckte till, drog de fördel av indexeringen av pensionerna och andra sociala förmåner. Ibland fick de allmosor från lokala politiker som ville hålla sig väl med sina väljare.

Samtidigt har produktionens sammanbrott inneburit att yrkesskickliga arbetare inte bara förlorat sin inkomst, utan också sin sociala ställning. Även om de som har förlorat mest tillhör samhällets "bottenskikt" är det framför allt den utbildade arbetarklassen som är fullständigt frustrerad över och som känner sig fullkomligt främmande inför regimen.

De nyliberala ideologerna och politikerna hoppades särskilt på de unga och på intelligenan. Båda dessa grupper stödde verkligen entusiastiskt reformerna, tills de fann sig själva bland de första offren för dem. Det fanns inga framtidsutsikter för dem i en punkterad, barbariserad ekonomi.

1991 betraktades barn som tvättade bilar på gatorna som en symbol för den nya företagargandan, men snart var den allmänna uppfattningen att det bara var ett tecken på att det sammanfallande samhället inte kunde erbjuda den nya generationen något annat arbete.

Ungdomar började ansluta sig till ett brett spektrum av oppositionsrörelser, från en moderat vänster till extremister. Och bland dessa missnöjda människor fanns även småföretagare.

I takt med att människor i Östeuropa började vänja sig vid marknaden, fick de allt svårare att godta nyliberalismens värderingar och principer. Tvärtom: så snart de funnit sig till rätta i den nya situationen, insåg de sina intressen och började alltmer aktivt göra motstånd. Det kapitalistiska projektet utsätts på så vis för en dubbel press: Å ena sidan möter den fortsatt motstånd från de krafter som vill återvända till det gamla, för-kapitalistiska levnadssättet; å den andra föder den kapitalistiska utvecklingens motsättningar en ny opposition bland dem som accepterat spelreglerna men som är missnöjda med resultatet.

Sanningen är att under den ryska kapitalismens villkor så har varje arbetare, även de mest framgångsrika, precis lika stor anledning att vara missnöjd som sina kollegor i Storbritannien, Frankrike eller Italien. I slutet av 1993 hade denna dubbla press effektivt lamslagit det nyliberala projektet i öst. Den kapitalistiska moderniseringen har brutit samman. Även om initiativtagarna långtifrån trott att ett västerländskt "välstånd" skulle förmedlas till folken i den tidigare kommunistiska världen, hade de åtminstone hoppats att de i öst skulle kunna skapa en stor och stabil minoritet som kunde garantera en fortsatt kapitalistisk utveckling. Detta har bara i begränsad utsträckning uppnåtts i de "latinamerikaniserade" länderna – Slovenien, Polen, Kroatien, Tjeckien och Ungern. I Ryssland har det inte gått alls.

Utvecklingen i Ryssland följer samma mönster som i Mexiko. Samtidigt som journalisterna berättade om de framgångsrika strukturreformerna i Mexiko för allmänheten, utbröt en bonderevolt i Chiapas. När tusentals desperata människor tog till vapen, kunde inte den välmenande amerikanska allmänheten förstå varför människorna var missnöjda.

Ryssland kommer varken att bli en del av västvärlden eller en bananrepublik. Och orsakerna står inte att finna i den mystiska "ryska folksjälen", utan i det faktum att de sociala och ekonomiska problemen i detta jättelika land inte kan lösas genom Internationella valutafondens recept och på grundval av fri företagsamhet.

En demokratisk utveckling kan bara baseras på respekt för individens intressen och genom att utgå ifrån de etablerade sociala och ekonomiska strukturerna, de vunna erfarenheterna och den existerande kulturen. I sista hand har medborgarna i Ryssland all anledning att vara stolta över sitt förflutna, även sovjettiden. Men varje försök att tvinga in Ryssland i det globala västerländska projektets ramar kommer förr eller senare att slå tillbaka mot dem i Väst som hyst sådana illusioner.

Översättning: Gus Kaage

Ur: *New Interventions*